

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Дресвяннікової Наталії Анатоліївни
на тему «Уява як феномен відкритості іншому у контексті захисту прав
людини: соціокультурні, гендерні та екзистенціальні виміри»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань
03 Гуманітарні науки за спеціальністю 033 Філософія

Сучасні виклики щодо зростання дискримінаційних практик, гендерної нерівності, посилення екзистенціальної вразливості людини, зумовлюють необхідність поглибленого філософського осмислення тих внутрішніх духовно-світоглядних механізмів, які забезпечують визнання людського в людині та дослідження уяви в її гуманістичній відкритості до Іншого як передумови не лише нормативного проголошення, а й дієвого забезпечення прав людини в міжособистісних, соціокультурних, комунікативних, ціннісних, соціально-правових практиках.

У цьому контексті особливої увагу набуває феномен уяви як здатності людського буття, що уможливорює вихід за межі егоцентричного досвіду, формує чутливість до інакшості Іншого, а відтак створює підґрунтя для суспільної консолідації в межах системного забезпечення та захисту прав людини. Саме тому звернення до уяви в її гуманістичному вимірі постає важливим напрямом сучасного філософського пошуку, спрямованого на осмислення умов формування більш справедливого, ненасильницького й людиноцентричного суспільства.

Дисертаційне дослідження Дресвяннікової Н.А. є своєчасним, концептуально цілісним і присвячене актуальній та багатогранній для сучасної філософії проблемі – осмисленню уяви не лише як пізнавальної чи креативної здатності, а як антропологічного й аксіологічного феномена, що уможливорює відкритість Іншому та впливає на забезпечення і захист прав людини. Авторка переконливо виходить із того, що правозахисна проблематика не зводиться лише

до імплементації правових інструментів, а потребують глибших світоглядних і ціннісних підстав. У цьому сенсі звернення до феномену уяви як внутрішньої здатності людини до співпереживання, смислотворення, комунікації, відкритості іншому є своєчасним і концептуально продуктивним. Значущість роботи посилюється тим, що вона пропонує філософський підхід до осмислення прав людини в контексті соціокультурної, гендерної та екзистенціальної проблематики, а також прагне виявити умови, за яких права людини можуть бути не лише формально декларовані, а реально забезпечені.

Наукова значущість дисертації полягає насамперед у спробі концептуально поєднати проблемне поле філософії уяви в її гуманістичній відкритості Іншому з проблематикою прав людини, що орієнтовано не на замкненості в егоцентричному досвіді та не на маніпулятивному використанні образу Іншого, а на визнанні його гідності, свободи, суб'єктності й права на відмінність. Важливо, що авторка прагне не просто розширити традиційне тлумачення уяви, а показати її роль у становленні діалогічного, етично наповненого і соціально відповідального способу буття людини. Практичне значення дисертації вбачається в можливості використання її результатів у різних напрямках та сферах соціальної філософії, етики, естетики, філософської антропології, аксіології, філософії права, гендерних студій, а також у навчальних курсах і в рефлексії над сучасними правозахисними практиками

Наукова новизна дослідження пов'язана передусім із розробкою концепту «гуманістична уява», який у дисертації набуває статусу інтегрального поняття для опису тих форм уяви, що сприяють відкритості до Іншого, співтворчості, солідарності та утвердженню людської гідності з соціальними, економічними та політичними реаліями. Уява осмислюється не як допоміжний елемент внутрішнього життя людини, а як фундаментальна умова відкритості до Іншого, а відтак – як один із духовно-світоглядних чинників забезпечення прав людини. Саме тому концепт гуманістичної уяви постає як методологічно значущий інструмент, що дозволяє інтегрувати сферу смислів, цінностей, співпереживання, міжсуб'єктного визнання та правозахисної практики в єдине проблемне поле.

Права людини розглядаються переважно не в нормативно-правовому, політичному або соціологічному вимірах, а як внутрішньо антропологічна передумова їх дієвого визнання.

Новаторським слід визнати й прагнення авторки окреслити поняття «імагінативна аксіологема» як образно-сислову структуру ціннісного характеру, здатну виступати креативним імпульсом у розвитку захисту прав людини. Особливої уваги заслуговує спроба ввести до аналітичного обігу такі напрями, як «імагінативна етика», «імагінативна аксіологія», а також поставити питання про метаантропологію уяви й метаантропологію гуманістичної уяви та окреслити цілий новий дослідницький горизонт, що має генеративний потенціал.

Авторка також пропонує трактування динаміки уяви в різних екзистенціальних вимірах буття людини – буденному, граничному та метаграничному – і пов'язує цю динаміку з можливістю переходу від компенсації та маніпуляції до співбуття і співтворчості.

Структурно дисертація є логічно вибудованою, послідовною й внутрішньо цілісною. Вона складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Обрана архітектоніка дозволяє здобувачеві здійснити переконливий перехід від аналізу теоретико-методологічних засад до дослідження екзистенціальних вимірів та праксеологічних аспектів реалізації гуманістичної уяви в контексті захисту прав людини. Дослідження спирається на репрезентативну джерельну базу, що включає сучасні праці з філософії уяви, філософської антропології, соціальної філософії, етики, аксіології, філософії права, а також наукові дослідження у сфері прав людини, гендерної рівності та міжсуб'єктної комунікації.

У першому розділі дослідження зосереджено увагу на теоретико-методологічних основах аналізу феномену уяви. Авторка реконструює основні етапи осмислення уяви в історії філософії – від античності до сучасності – та показує, що ця здатність набувала різних інтерпретацій. Нприклад, як допоміжна ланка між чуттєвістю і мисленням, як умова творчості, як механізм символотворення, як моральна й екзистенціальна сила. Особливий підрозділ

присвячено осмисленню прав людини в сучасному філософському дискурсі, завдяки чому робота виходить за межі суто антропологічного аналізу й набуває чіткої соціально-філософської спрямованості. Методологічно розділ спирається на компаративний, герменевтичний, психоаналітичний і метаантропологічний підходи, що в сукупності утворюють підґрунтя для подальшого розгортання авторської концепції. Узагальнений зміст першого розділу полягає в обґрунтуванні того, що уява не може розглядатися лише як індивідуальна психічна функція, оскільки вона бере участь у формуванні символічних, культурних і нормативних горизонтів людського буття.

Другий розділ присвячено розгляду співвідношення уяви й Іншого. Тут дисертантка переходить від історико-філософської реконструкції до власне концептуального аналізу. Спочатку уява розглядається через проблему символу як форми опосередкування між даним і можливим, між досвідом і смыслом. Далі авторка вибудовує одну з центральних ліній роботи: уява в буденному бутті постає переважно як компенсація, у граничному – як ресурс самоствердження, боротьби або навіть маніпуляції, тоді як у метаграничному вимірі вона здатна перерости в гуманістичну уяву, яка відкриває людину до співтворчості, любові, партнерства та визнання гідності Іншого. Значущим результатом другого розділу є введення поняття «імагінативна аксіологема», покликаного описати ті образно-ціннісні структури, що можуть бути імпульсом до морального й правового розвитку. Розділ справляє враження найбільш концептуально насиченої частини дисертації, де зосереджено авторський внесок у теоретичне опрацювання заявленої проблеми.

У третьому розділі теоретичні положення дисертації набувають прикладного спрямування. Авторка аналізує вплив гуманістичної уяви на забезпечення і захист прав людини, зосереджуючись на соціокультурному, екзистенціальному та гендерному вимірах рівності. Увага приділяється ролі уяви у правозахисних практиках, у подоланні насильства, в утвердженні партнерства й суспільної консолідації. Ідеться про те, що реальне визнання прав людини потребує не лише нормативних механізмів, а й певної антропологічної та

світоглядної готовності сприймати Іншого як рівнозначного суб'єкта. У цьому контексті гуманістична уява тлумачиться як умова ненасильницької взаємодії та як ресурс суспільства нового гуманізму, в якому права людини мають органічний характер, а не лише зовнішньо-юридичне забезпечення. Цей розділ демонструє прагнення авторки перевести абстрактно-філософські інтуїції в площину соціальної практики, що суттєво підсилює загальну значущість роботи.

Загалом дисертація справляє позитивне враження як внутрішньо мотивоване дослідження та має авторський характер, відзначається високою теоретичною амбіцією, широким колом опрацьованих джерел, прагненням до міждисциплінарного синтезу та практично значущою постановкою проблеми. Разом із тим, як і будь-яке оригінальне дослідження, вона викликає низку дискусійних питань і містить положення, які потребують уточнення.

До основних зауважень і побажань можна віднести такі.

1. Попри декларовану міждисциплінарність, методологічний апарат дисертації подекуди виглядає надмірно широким і не цілком збалансованим. Об'єкт дослідження, який в роботі звучить як «буття людини» міг би бути представлений, наприклад: «буття людини в його екзистенціальних, соціокультурних та гендерних вимірах». Поєднання герменевтики, компаративістики, гуманістичного психоаналізу, метаантропології, соціальної метаантропології та елементів філософії права є продуктивним, однак не завжди достатньо чітко показано, який саме метод забезпечує отримання конкретного висновку і як уникнути еkleктичності при їх синтезі. Було б доцільно чіткіше розмежувати евристичну, інтерпретативну й доказову функції кожного із застосованих підходів.

2. Ключове поняття «гуманістична уява» є безсумнівно перспективним, однак його дефініція в роботі залишає відкритими питання: чи йдеться про окремий тип уяви, про вищий щабель її розвитку, про морально спрямований модус уявлення, чи про інтегральну характеристику особистісної зрілості загалом. Для посилення теоретичної визначеності корисним було б чіткіше

окреслити критерії, за якими гуманістичну уяву можна відмежувати від моральної, політичної, соціальної або творчої уяви.

3. Положення про перехід уяви від компенсації в буденному бутті до маніпуляції в граничному та до співтворчості в метаграничному є концептуально цікавим, але подане занадто лінійно. Така схема виглядає евристично переконливою в межах метаантропологічної моделі, однак потребує більшої аргументації щодо можливих змішаних, перехідних або суперечливих станів. У реальному соціальному досвіді уява, ймовірно, може поєднувати компенсаторні, маніпулятивні та гуманістичні елементи одночасно, а отже запропонована типологія потребує подальшого теоретичного увиразнення.

4. В окремих фрагментах дослідження спостерігається досить високий ступінь узагальнення, наприклад: «суспільства нового гуманізму», «органічності прав людини», «консолідації з Іншим», що мають сильний світоглядний потенціал, однак потребують більш виразної операціоналізації, щоб було зрозуміло, яким чином ці положення можуть бути застосовані в аналітиці конкретних соціальних процесів чи правозахисних стратегій. Також відчутна напруга між описовим і нормативним рівнями аналізу. З одного боку, авторка прагне проаналізувати феномен уяви в його різних модусах, а з іншого – фактично висуває гуманістичну уяву як аксіологічний ідеал. Така позиція цілком зрозуміла в межах гуманістичної філософії, однак потребує більш чіткого усвідомлення меж між аналітичним описом феномена і його ціннісною нормативізацією. Інакше існує ризик, що бажана антропологічна модель почне сприйматися як уже доведена онтологічна структура.

5. Гендерний вимір дисертації безумовно підсилює її актуальність, однак саме він міг би бути розгорнутий більш системно. У роботі гендерна проблематика радше інтегрується в загальну гуманістичну оптику, ніж аналізується через сучасні філософські та соціально-критичні підходи до гендеру. Тому побажанням є глибше залучення сучасних гендерних теорій для посилення аргументації щодо специфіки гендерної нерівності та ролі уяви в її подоланні.

Загальний висновок. Висловлені зауваження та рекомендації мають дискусійний характер і не знижують загальної високої оцінки дисертаційної роботи Дресвянникової Наталії Анатоліївни на тему «Уява як феномен відкритості іншому у контексті захисту прав людини: соціально-культурні, гендерні та екзистенціальні виміри», яка є самостійним, методологічно цілісним і завершеним науковим дослідженням та вирішує важливе наукове завдання, що має істотне значення для розвитку сучасної соціальної філософської думки та поглиблення гуманітарного осмислення прав людини у різних вимірах .

Робота повністю відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. Її авторка, Дресвянникова Наталія Анатоліївна, цілком заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 033 Філософія.

Офіційний опонент:

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії та психології
Київського університету інтелектуальної
власності та права

Ольга Кивлюк

Ректор

Київського університету
інтелектуальної власності і права
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

Василь ФЕЛИК